

В. О. Туляков,
доктор юридичних наук,
завідувач кафедру кримінального права
Одеської національної юридичної академії;
О. Г. Хлицова,
асистент кафедри кримінального права
Одеської національної юридичної академії

ДЕЯКІ НОРМАТИВНІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Відомо, що перспективним напрямком у протидії злочинності неповнолітніх є віктимологічні дослідження, які спрямовані на формування захисних навичок у підлітків, підвищення стану соціально-правової захищеності дитинства.

Згідно з діючим законодавством охорона дитинства в Україні з метою забезпечення реалізації прав дитини (та перш за все, потерпілих від злочинів) на життя, охорону здоров'я, освіти, соціальний захист та всебічний розвиток є стратегічним загальнонаціональним пріоритетом. Незважаючи на те, що у Кримінальному кодексі України визначено більше 35 складів злочинів, які мають відношення до охорони неповнолітніх та їх прав (статті 120, 130, 133, 135-137, 140-142, 144, 147, 148, 149, 150-153, 156, 161, 164, 166-169, 172, 181, 183, 190, 299-304, 307, 309, 314, 315, 317, 323, 324), в більшості сучасних наукових праць питання проблем кримінально-правової віктимології, що стосуються місця та ролі неповнолітніх потерпілих у процесі криміналізації та реалізації кримінальної відповідальності, залишаються невизначеними. Це обумовлено не лише значною «молодістю» кримінальної віктимології як окремого наукового напрямку, але й безліччю суто методологічних проблем, що виникають перед дослідником зазначеної теми.

Відомо, що кримінально-правова віктимологія вивчає особливості місця та ролі жертв злочину, регуляції їх прав та стосунків у існуючих кримінально-правових нормах та інститутах, та виступає предтечею вдосконалення діючого законодавства у галузі охорони жертв злочинів, забезпечення справедливого поводження з ними та підвищення ефективності віктимологічної профілактики злочинів. Проте деякі питання потребують перегляду та вдосконалення.

Передусім це стосується вирішення питання щодо диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання. При цьому такий аналіз має бути здійснюватися на чотирьох окремих, але пов'язаних рівнях.

По-перше, на рівні характеристик особи та правового статусу неповнолітнього та дитини, що впливають на криміналізацію діяння та індивідуалізацію покарання.

По-друге, на рівні характеристик антигромадської поведінки неповнолітнього потерпілого, що впливають на вирішення питання про притягнення винного до кримінальної відповідальності, звільнення від кримінальної відповідальності, призначення покарання.

По-третє, на рівні характеристик просоціальної поведінки неповнолітнього потерпілого, що впливає на диференціацію кримінальної відповідальності та індивідуалізацію покарання.

По-четверте, на рівні аналізу взаємозв'язків посткримінальної поведінки потерпілого та його взаємозв'язків зі злочинцем, що може також впливати на вирішення питань щодо звільнення винного від кримінальної відповідальності та покарання.

При цьому наведений перелік суто правових аспектів проблеми пов'язаний з не менш важливими аспектами поводження із дитиною протягом розгляду справи, недопущенням подвійної та третинної віктимізації, захистом прав та свобод дитини, урахування «права на помилку» як обставину, яка пом'якшує обмеження прав потерпілого від злочину у разі виявлення його антигромадської поведінки, що детермінувала вчинення злочину.

Окремою, але не менш важливою проблемою, що пов'язана із кримінально-правовою віктимологією неповнолітніх, є проблема систематизації злочинів проти прав та свобод неповнолітніх, молоді і родини, а також пов'язаних із ними окремих складів злочинів. Вважаємо, що тільки якісний доктринальний системно-правовий та компаративний аналіз, разом із послідовним вивченням практики застосування окремих кримінально-правових норм, може надати доцільні рекомендації щодо удосконалення діючого законодавства у цій сфері та поліпшення практики протидії злочинам неповнолітніх.